

Аналітична довідка

Комплексна допомога постраждалим
від СНПК та репарації: Балканський досвід
для України

Цей аналітичний документ підготовлений науковим та експертним середовищем, за сприяння Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та за підтримки UNFPA, Фонду ООН в галузі народонаселення в Україні, реалізовано громадською організацією «UA Experts» для використання державними органами, працівниками соціальних сервісів, правозахисниками у практичній діяльності для надання комплексної допомоги постраждалим від СНПК з урахуванням досвіду Балканських країн щодо надання статусу постраждалої від СНПК особи, впровадження соціальних сервісів та виплати репарацій.

ЗМІСТ

АНАЛІЗ ДОСВІДУ БАЛКАНСЬКИХ КРАЇН ЩОДО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК	4
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ	6
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СНПК В БАЛКАНСЬКИХ КРАЇНАХ	8
СТАТИСТИКА УКРАЇНИ	13
ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА	14
ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	16
ДІЇ УКРАЇНИ	17
ПРОПОЗИЦІЇ	19
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	21

АНАЛІЗ ДОСВІДУ БАЛКАНСЬКИХ КРАЇН ЩОДО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРО- ЦЕДУР НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК) виділяється в окрему категорію злочинів. Адже вони вчиняються під час збройного конфлікту.

СНПК є серйозним порушенням міжнародного права. Створення Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (далі - МКТЮ) стало ключовим моментом в історії міжнародного права щодо боротьби із сексуальним насильством, пов'язаним зі збройними конфліктами. Його Статут містив одне з перших чітких формулювань зґвалтування як злочину проти людяності, що стало свідченням цілеспрямованих зусиль, спрямованих на те, щоб люди усвідомили масштаб трагедії, що довгий час замовчувалося – сексуального насильства під час конфлікту. З того часу МКТЮ, разом з Міжнародним кримінальним трибуналом щодо Руанди (далі – МКТР) та Спеціальним судом для Сьєрра-Леоне, створили велику за обсягом міжнародну судову практику та розвинули відповідні принципи міжнародного кримінального процесу.

СНПК визначені МКТЮ та МКТР воєнним злочином, злочином проти людяності та геноцидом.

Справа «Прокурор проти Акаєсу» (Prosecutor v. Akayesu), яку розглядав МКТР, вважається найважливішою справою для переслідування СНПК як міжнародного злочину, адже це була перша справа міжнародно-

го трибуналу, яка прямо пов'язувала злочин зґвалтування з геноцидом.

У рішенні зазначено, що зґвалтування та сексуальне насильство становлять геноцид так само, як і будь-які інші дії, якщо вони були вчинені з конкретним наміром знищити повністю або частково певну групу як таку. Зґвалтування та сексуальне насильство є заподіянням серйозних тілесних і психічних ушкоджень жертвам і, на думку Палати, є одним із найгірших способів заподіяння шкоди жертві, оскільки вона страждає як від тілесних, так і від психічних ушкоджень.

У справі «Прокурор проти Анто Фурунджія» (Prosecutor v. Anto Furundzija), яку розглядав МТКЮ, вперше визначили, що людині можна інкримінувати злочин зґвалтування, як воєнний злочин або як злочин проти людяності, навіть якщо людина не гвалтувала. Відтак, у справі Фурунджія жертвою була одна жінка, зґвалтована багато разів і різними способами. Фурунджія не гвалтував її особисто, але він допитував її, під час гвалтування іншою особою в присутності Фурунджії.

У рішенні МКТЮ визначено, що зґвалтування були частиною процесу допиту, і тому їх можна приписати Фурунджію. Відтак, він був визнаний винним у непопередженні і сприянні злочину зґвалтування, а також за непритягнення винних до відповідальності.

Із створенням постійно діючого Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), що функціонує на основі Римського статуту, питання СНПК отримали подальший розвиток. Римський статут у ст. 7 і 8 визначає сексуальне насильство як злочин проти людяності та воєнні злочини.

У справі «Прокурор проти Боско Нтаганди» МКС вперше присудив виплату репарацій жертвам зґвалтування та сексуального рабства як воєнного злочину та злочину проти людяності.

У провадженнях щодо сексуального насильства під час МКТЮ та МКТР та в розгляді справ МКС, застосовувалися стандарти, які враховували специфічний контекст масового насильства, примусу, незгоди. Ці стандарти зараз вважаються загальними й внесені до всіх переліків та стандартів щодо розгляду справ стосовно сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, зокрема до Міжнародного протоколу з документування та розслідування сексуального насильства під час конфлікту. Вони мають застосовуватись і під час розслідування цих злочинів в Україні.

Сексуальне насильство, вчинене під час війни на Балканах 1992-1995 років, було визнано злочином, що широко використовувалося як зброя війни. За час війни в Боснії та Герцеговині приблизно від 20 до 50 тисяч осіб постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Та лише близько 800 постраждалих змогли отримати право на щомісячну фінансову допомогу та інші пільги. З 2004 року в Боснії нарешті почалися судові процеси, пов'язані з військовими злочинами. Відтоді менше 1% від загальної кількості жертв

сексуального насильства звернулися до судів. Суди по всій країні розглянули лише 123 справи про сексуальне насильство під час війни.

У Хорватії нараховувалось 1470-2205 постраждалих від СНПК. Було відкрито 5 судових справ щодо фактів СНПК.

У Косово – 20 тисяч постраждалих і лише одна справа розглянута судом, яка перебувала на етапі апеляції в 2021 році.

Однак, тільки нещодавно всіх постраждалих внаслідок війни прирівняли до «жертв війни» і у відповідних законодавчих актах закрипили їхні соціальні гарантії.

У 16 справах МКТЮ ухвалив вироки обвинуваченим у вчиненні сексуального насильства, яке було частиною широкомасштабного та систематичного нападу на цивільне населення.

МКТЮ завершив свій мандат у грудні 2017 року, але до того часу було засуджено 32 особи за сексуальні злочини, п'ятеро з яких визнали себе винними у безпосередньому скоєнні СНПК. Чотири особи були покарані за нездатність запобігти актам СНПК.

Досвід МКТЮ є безцінним для врахування на національному рівні для забезпечення відповідальності винних у СНПК, а також має братися до уваги для розробки механізмів компенсацій постраждалим від таких злочинів.

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Захист персональних даних осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є дуже важливим і вимагає специфічних підходів та заходів забезпечення конфіденційності та безпеки цих осіб.

Обробка персональних даних про вчинення щодо особи тих чи інших видів насильства вважається «чутливою» обробкою персональних даних, що становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Саме розголошення чутливих персональних даних може спричинити непередбачувані наслідки для особи, як втручання у приватне життя, так і загрожувати її особистій безпеці (в тому числі для її здоров'я та життя, соціальних комунікацій, тощо). Дотримання права на приватність постраждалих від СНПК, гарантовано статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституцією України та Законом України «Про захист персональних даних».

Доступними для захисту персональних даних вразливих потерпілих від СНПК є такі процесуальні механізми:

- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- закритий судовий розгляд;
- проведення впізнання в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіо-спостереженням (з іншої кімнати);
- недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

При обробці таких персональних даних потрібно дотримуватися керівних принципів щодо конфіденційності, поваги до прав людини та недискримінації й завжди дотримуватися підходу, орієнтованого на постраждалих, в основі якого є принцип «не нашкодь».

Захист персональних даних в цьому контексті сприяє підвищенню довіри постраждалих від СНПК до системи правосуддя та підтримує їхню здатність отримувати допомогу та справедливість.

Досвід Балканських країн демонструє, що навіть по завершенні конфлікту у населення на довгі роки залишаються психологічні травми.

Надзвичайно важливо для постраждалих від СНПК отримати цілісну, спеціалізовану допомогу, зокрема, правову, медичну, економічну та психосоціальну підтримку.

Окрім всеохоплюючої державної політики, важлива наявність цілісної системи, в якій всі органи обмінюються інформацією.

Боснія і Герцеговина свого часу наробила помилок: потерпілі в певний момент відмовлялися продовжувати спілкуватися з будь-якими представниками державних органів чи громадських організацій через численні повторні допити.

Цілісна система має охоплювати правоохоронні органи, органи охорони здоров'я, соціальні служби та економічну підтримку. Всі вони повинні мати алгоритми переспрямування потерпілих одна до одної залежно від потреб самих постраждалих. Між цими струк-

турами також повинна бути робоча система обміну інформацією, отриманою від потерпілих, щоб не спричиняти ретравматизації. Ці системи мають будуватися на конфіденційності інформації щодо постраждалих та отриманні від них поінформованої згоди щодо кожного етапу проходження через систему.

У Боснії і Герцеговині запровадили схему, коли судовим органам, зокрема міжнародним, передавалась інформація про випадки сексуального насильства не задокументована цілком, а лише анонімні свідчення. Якщо представники судового органу вирішували, що у справі є потенціал для розгляду, вони зверталися щодо конкретної справи до відповідального органу, який сповіщав про це потерпілу та питав її згоди на розгляд справи.

Головний принцип допомоги — «НЕ НАШКОДЬ!» — має бути всеохоплюючим.

Наприклад, у Боснії і Герцеговини потерпіла наважилася повідомити державним органам про випадок сексуального насильства, щоб отримати відшкодування, незважаючи на страх, що хтось із рідних чи знайомих дізнається. Ця особа нікому не розповідала нічого і не хотіла робити цю інформацію публічною. Але одного дня отримала на своє ім'я конверт кольору та форми, стандартних для конвертів, що розсилаються державним органом, відповідальним за роботу з постраждалими від сексуального насильства. В конверті було визнання її статусу як потерпілої і повідомлення про виділення відшкодування. Але ні визнання, ні відшкодування їй уже не були потрібні, тому що біль і приниження, яке вона відчула від того,

що оточення дізналося її історію, якою вона не хотіла ділитися, призвели до її самогубства.

Досвід Балканських країн показує, що СНПК є найбільш стигматизованим злочином, завдає серйозної довготривалої медичної та психологічної шкоди, яка проявляється поступово у руйнуванні людських доль протягом всього життя.

Дії у контексті СНПК вимагають системного, комплексного підходу, який включає як покарання винних, так і всебічну підтримку постраждалих. Допомога має бути цілісною/комплексною і має включати як медичну, психологічну, юридичну, так і соціально-економічну допомогу, репарації постраждалим.

Важливим репараційним заходом є надання та визнання статусу постраждалої/ого від СНПК на законодавчому рівні і розроблений механізм для отримання доступу до економічної та соціальної підтримки. Допомога, яку отримує постраждала особа, має відповідати її потребам.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СНПК В БАЛКАНСЬКИХ КРАЇНАХ

Директивна записка Генерального секретаря ООН «Надання відшкодування потерпілим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» визначає два способи, за допомогою яких можна такий захист отримати: судове провадження та адміністративна процедура. Такі процеси не є взаємозамінними, а можуть застосовуватися паралельно¹.

Адміністративні процедури

Надзвичайно важливими актами встановлення справедливості є відшкодування шкоди різних форм (репарації) та доступ до судового / адміністративного захисту. Запровадження адміністративного захисту стало найбільш ефективним засобом цілісної / комплексної допомоги постраждалим від СНПК.

Адміністративна процедура – це позасудовий процес, який може використовуватися державами для надання відшкодування потерпілим від грубих порушень міжнародного права прав людини та/або серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

За допомогою такої процедури держави визначають порушення та постраждалих і надають їм відшкодування за встановленою процедурою. В Директивній записці зазначається, що коли грубі порушення прав людини та/або серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи пов'язане з конфліктом сексуальне насильство, відбуваються у

великому масштабі, процедура адміністративного відшкодування може бути більш інклюзивною та доступнішою, ніж судова процедура. Ця процедура фактично здатна охопити більшу кількість потерпілих і є більш лояльною до них. Адміністративна процедура більш гнучка, а стандарти доказів і витрати значно нижчі. Адміністративна процедура передбачає визнання заподіяної шкоди, не підпорядковуючи це судовому встановленню відповідальності винного. Втім, програми адміністративного відшкодування не повинні перешкоджати постраждалим від СНПК отримати відшкодування через суди.

Національні або міжнародні суди повинні брати до уваги та доповнювати відшкодування, призначені програмами адміністративного відшкодування, коли приймають визначені процедурою адміністративного відшкодування, під час прийняття рішення щодо відшкодування для потерпілих від СНПК. Тобто працювати за принципом компліментарності.

Балканські країни Боснія і Герцеговина, Сербія, Косово, Хорватія прийняли адміністративну процедуру надання статусу потерпілої/го від СНПК. У цих країнах були запроваджені різні адміністративні моделі та визначений обсяг репарацій лише через 15-20 років після завершення збройного конфлікту. У Боснії і Герцеговині відповідний закон прийнято у 2006 році; у Косово - 2014 році; у Хорватії – у 2015 році.

1. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>

Адміністративним процедурам відшкодування шкоди внаслідок СНПК властиві низка переваг:

- низький поріг доведення,
- множинність форм відшкодування,
- швидкість розгляду справи,
- орієнтованість на постраждалу особу та членів її сім'ї та інші.

До прикладу, у Косово з лютого 2018 року по червень 2022 року було подано 1728 заяв на отримання статусу жертви СНПК, з яких 1274 (1217 жінок, 57 чоловіків) було задоволено, а за 374 - відмовлено, 80 заяв перебували на стадії розгляду. У результаті 1274 заявники отримали статус постраждалої особи від СНПК та реалізацію права на відшкодування шляхом отримання довічних пенсій, права на певні медичні послуги, допомогу у працевлаштуванні та деякі податкові пільги.

У Боснії і Герцеговині від 20 000 до 50 000 боснійських жінок і дітей зазнали зґвалтування, а кількість дітей, народжених внаслідок зґвалтування, становить від 2000 до 4000. Однак тільки близько 1000 осіб з тих, хто вижили, отримали або перебувають у процесі отримання певної форми відшкодування. У державі відсутнє гармонізоване законодавство щодо визнання статусу цивільних жертв війни. Кожний округ і федерація визначають ступінь захисту та відшкодування в межах своєї юрисдикції.

У Федерації Боснії і Герцеговини у 1999 році був прийнятий **Закон про основи соціального захисту, захисту цивільних жертв війни та захисту сімей з дітьми, №36/99**. Змінами до цього закону у 2006 році включено спеціальну фінансову компенсацію для тих, хто пережили СНПК. Крім того, поправки до закону визнали осіб, які постраждали від сексуального насильства або зґвалтування, як особливу категорію цивільних жертв війни, яким виплачували конкретну щомісячну допомогу без будь-якої потреби доводити фінансові вади.

Стаття 9 передбачає, що ця щомісячна допомога має становити 70% розміру, допомоги, яка надається цивільному населенню, постраждалому від війни зі 100% інвалідністю. Окрім щомісячної виплати, ця група має право на такі права:

- право на професійне навчання;
- право на першочергове працевлаштування;
- право першочергового отримання житла;
- право на психологічну та правову допомогу.

У той час як щомісячна персональна допомога є правом для всіх постраждалих, які мають статус, доступ до інших прав знаходиться під юрисдикцією Кантонів, включаючи міністерства Кантонів, відповідальні за соціальний захист, кантональні служби зайнятості, відповідальні за розробку програм пріоритетного працевлаштування та програм професійного навчання та розвитку та центри охорони здоров'я.

Відповідно до прийнятого закону рішення за заявами про визнання статусу цивільного постраждалого від війни приймаються муніципальною/міською адміністрацією. Міністерство праці, зайнятості, ветеранів та соціальних питань приймає рішення щодо апеляції, а також має повноваження *ex officio* перевіряти законність рішень адміністрації.

В окрузі Брчко 8 серпня 2012 року прийнято Закон про захист цивільних жертв війни, змінений 3 червня 2015 року, в якому визнається, що усі особи, які зазнали СНПК, визнаються цивільними жертвами війни. Права, надані особам, які пережили СНПК в окрузі Брчко, поділяються на дві категорії: основні права та додаткові права.

Основні права тих, хто пережив СНПК:

- додаткова фінансова підтримка;
- охорона здоров'я та звільнення від плати за первинну та вторинну медичну допомогу;
- витрати на поховання.

Додаткові права, надані особам, які пережили СНПК в окрузі Брчко, регулюються іншими законодавчими актами округу:

- професійне навчання шляхом професійної реабілітації, перекваліфікації та додаткової кваліфікації;
- спеціальні проекти зайнятості;
- черговість в житлі;
- безкоштовна правова допомога.

Фінансова допомога складає 70% середньомісячної зарплати в окрузі Брчко (приблизно 291,5 євро, але може змінюватися в залежності від коливань середньої зарплати).

Органом, який розглядає заяву про надання статусу, є Департамент охорони здоров'я та інших послуг регіону Брчко. Потім обов'язковим етапом є співбесіда з комісією регіону Брчко для надання статусу постраждалої/ого від СНПК.

У федерації Республіка Сербська Боснії і Герцеговини закон, що передбачає права постраждалих від СНПК, прийнятий у 1993 році. У 2018 році прийнятий Закон про захист цивільних жертв війни (з змінами). До цього потерпілі від СНПК не визнавались окремою категорією цивільних жертв війни. Для отримання статусу цивільного потерпілого вимагали докази «60% ураження організму». Цей Закон передбачає наступні права:

- додаткова фінансова підтримка;
- доплата самотнім батькам;
- охорона здоров'я;
- професійна реабілітація.

Щомісячна допомога коливається (може бути до 200 євро залежно від ступеня тілесних ушкоджень). Заяви розглядаються адміністративними муніципальними органами в регіоні, де заявник/ця тимчасово або постійно проживає. Міністерство праці та ветеранів розглядає скарги осіб, якщо такі органи відмовляють у наданні статусу постраждалої/го.

У Косово тільки у 2014 році *були внесені зміни у Закон про статус і права мучеників, інвалідів, ветеранів, членів армії визволення Косова, жертв сексуального насильства під час війни, цивільні жертви та їхні родини* та схвалено урядом План дій з імплементації Резолюції РБ ООН 1325. План, розроблений за підтримки ООН «Жінки, мир, безпека», спря-

мований на надання компенсації постраждалим від СНПК. А 30 грудня 2015 року урядом прийнято постанову №22/2015 «Про визначення порядку визнання та перевірки статусу постраждалих від сексуального насильства під час Визвольної війни в Косово».

Прийнятий Порядок описує адміністративну процедуру отримання статусу постраждалої особи від СНПК та передбачив створення відповідної Урядової комісії з питань визнання та перевірки цього статусу.

З початку роботи урядова Комісія отримала понад 1200 заяв. Понад 900 заявників отримали статус осіб, які постраждали від СНПК, у задоволенні понад 200 заяв було відмовлено. Загалом, Національна рада з питань постраждалих від сексуального насильства під час війни в Косово координує усі питання надання репарацій постраждалих від СНПК. Рада була створена у 2012 році і складається з представників/ць ключових міністерств, громадянського суспільства та міжнародних зацікавлених сторін, таких як «Жінки, мир, безпека» для кращої координації психосоціального та медичного лікування, доступу до правосуддя, розширення економічних можливостей та підвищення обізнаності.

У Хорватії у 2015 році **прийнятий Закон про права осіб, які постраждали від сексуального насильства під час збройної агресії проти Республіки Хорватія у Вітчизняній війні**. Тобто протягом майже двадцяти років з дня офіційного завершення війни особи, які пережили сексуальне насильство, не мали статусу «постраждалих від війни» на законодавчому рівні, не мали права на компенсацію, психологічну чи медичну допомогу.

Проте, прийняття такого закону нарешті змогло надати усім постраждалим від СНПК можливість отримати компенсації. Прийнятий закон описував адміністративну процедуру отримання статусу постраждалої особи від СНПК та передбачав створення відповідної Комісії у справах постраждалих від сексуального насильства. Закон надав постраждалим від СНПК право на:

- одноразовий платіж у розмірі 100 000 - 150 000 кун (це орієнтовно від понад 10 000 євро до 20 000 євро залежно від курсу);
- щомісячну допомогу у розмірі 2500 кун (300 євро залежно від курсу);
- правову допомогу;
- медичну допомогу;
- медичні реабілітаційні послуги;
- психосоціальну підтримку;
- обов'язкове та додаткове медичне страхування;
- поселення до закладу підтримки та обслуговування постраждалих;
- компенсацію транспортних витрат для реалізації своїх прав.

У Сербії права постраждалих від СНПК не регулюються окремим законом. Так, у 1996 році у Сербії прийнятий Закон № 52/96 «Про права ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, до яких було віднесено і постраждалих від СНПК».

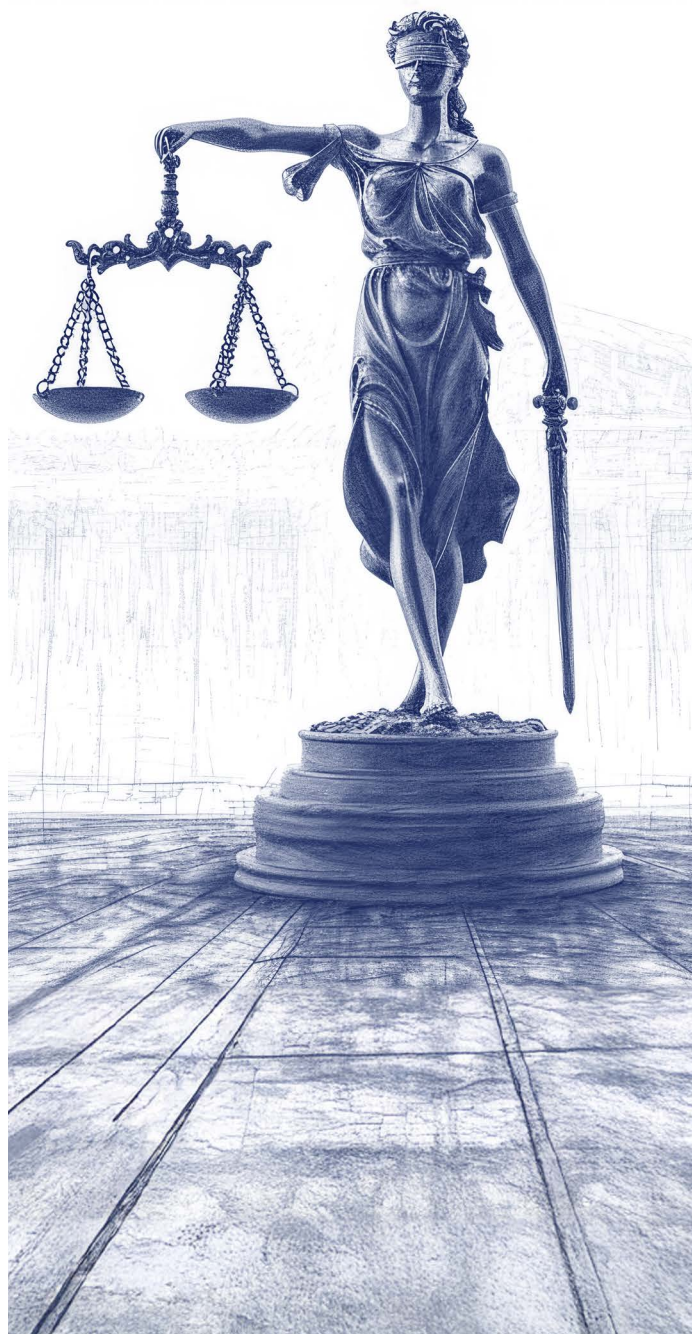
Закон не прописував додаткових прав чи гарантій для такої категорії постраждалих. Закон визначає, що отримати офіційний статус постраждалої особи можна, лише якщо довести отримання фізичної шкоди принаймні

на 50%. Тобто не усі постраждали від СНПК можуть отримати захист за таким законодавством (виключаються автоматично особи з незначними фізичним пошкодженням та ті, які зазнали психічної шкоди).

Закон був оновлений у лютому 2020 року з прийняттям Закону про права ветеранів, цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей. Відповідно до цього Закону лише громадяни Сербії, які стали постраждалими від насильства, вчиненого членами «ворожих військ», і які зазнали певного ступеня фізичних вад, можуть ініціювати адміністративну процедуру. Однак, рамкова система не дозволила більшості постраждалим отримати репарації і призвела до різного ставлення до різних категорій. Так, постраждали від сексуального насильства ушкодження яких призвели до тілесних ушкоджень «нижче певної межі», не можуть отримати компенсації в адміністративному порядку.

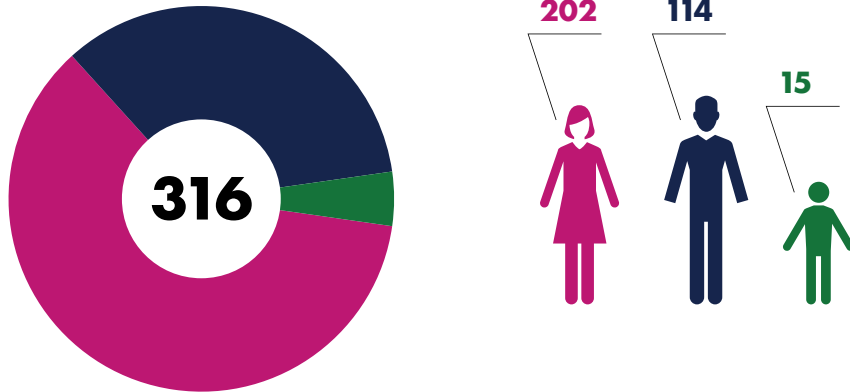
Досвід Балканських країн для України є важливими, оскільки демонструє наскільки потрібно є вчасно, на законодавчому рівні, запровадження адміністративної процедури, надання статусу постраждалої особи від СНПК та невідкладне відшкодування завданої шкоди.

Надзвичайно важливо розпочати процес створення або посилення процесуальних норм, які забезпечать права постраждалих від СНПК та дозволять їм отримати доступ до механізмів відшкодування не тільки через суди, а й через запровадження адміністративних процедур, оскільки ці дві форми відшкодування повинні доповнювати одна одну, щоб забезпечити найширший спектр механізмів.

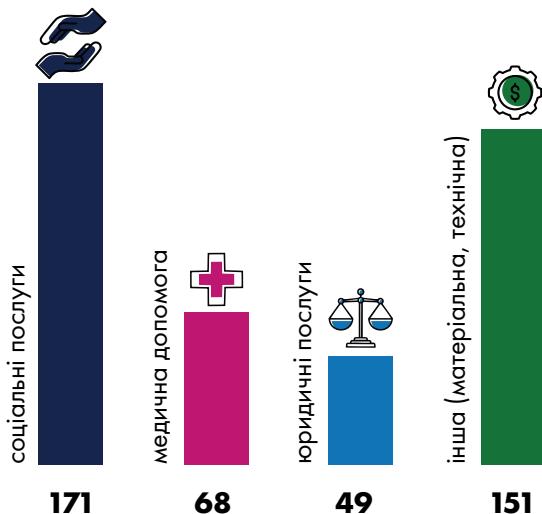
СТАТИСТИКА УКРАЇНИ

Офісом Генерального прокурора України станом на 03.09.2024 року з початку повномасштабної збройної агресії РФ зафіксовано **316 фактів СНПК**. Серед постраждалих: 202 – жінки, 114 – чоловіків, 15 – неповнолітні (14 дівчат та 1 хлопець)¹. Однак реальна кількість постраждалих за фактами вчинення щодо них СНПК ймовірно є значно масштабнішою.

1. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti>

Національна соціальна сервісна служба здійснює моніторинг надання обласними та Київською міською військовими адміністраціями допомоги постраждалим від СНПК.

Так, станом на 01 липня 2024 року загальна кількість осіб, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **181 особа**; 171 особа отримала соціальні послуги, 68 осіб отримали медичну допомогу, 49 – юридичні послуги, а 151 особі надано інші види допомоги (матеріальна, технічна тощо).

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА щодо надання допомоги особам, постраждалим від сексуального насилення, пов'язаного з конфліктом, станом на 01.10.2024

Кількість жінок, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **186 осіб**, з них:

З них 94 жінки звільнені з полону (92 – цивільні особи, 2 – військовослужбовиці).

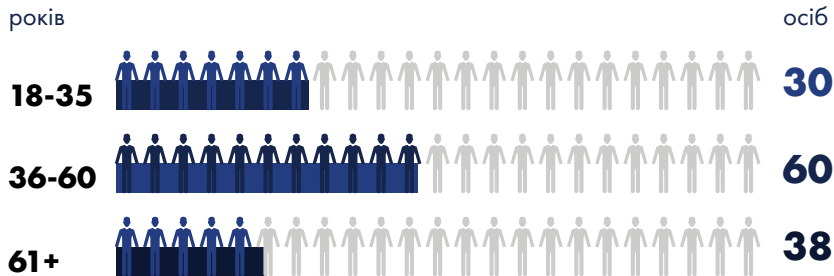
57 осіб серед постраждалих є внутрішньо переміщеними особами.

3 особи з інвалідністю.

179 осіб отримали соціальні послуги, з них: інформування – 178, консультування – 162, соціально-психологічна реабілітація – 123, соціальний супровід – 42, надання притулку – 41 інші послуги - 164.

Крім того, 65 жінок отримали медичну допомогу, 39 – юридичні послуги, а 156 надано інші види допомоги (матеріальна, технічна тощо).

Кількість чоловіків, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **128 осіб**, з них:

З них 116 чоловіків звільнені з полону (104 – цивільні особи та 12 –військовослужбовці).

12 осіб серед постраждалих є внутрішньо переміщеними особами.

1 особа з інвалідністю.

118 осіб отримали соціальні послуги, з них: інформування – 118, консультування – 117, соціально-психологічна реабілітація – 77, соціальний супровід – 2, надання притулку – 1, інші послуги - 81.

Крім того, 11 чоловіків отримали медичну допомогу, 8 – юридичні послуги, а 115 надано інші види допомоги (матеріальна, технічна тощо).

Кількість дівчаток, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **6 осіб**, з них:

2 особи серед постраждалих є внутрішньо переміщеною особою.

4 особи отримали соціальні послуги, з них: інформування – 5, консультування – 3, соціально-психологічна реабілітація – 3; соціальний супровід – 4; надання притулку – 3; інші послуги - 2.

Крім того, 3 дівчинки отримали медичну допомогу, 4 – юридичні послуги, а 4 надано інші види допомоги (матеріальна, технічна тощо).

Кількість хлопчиків, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **1 особа** (14-17 років). Звільнений з полону.

Надано послугу інформування, консультування, соціально-психологічна реабілітація, соціальний супровід та інші види допомоги.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Кількість осіб, які звернулись з приводу вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом – **321** особа.

Звільнені з полону – **211** осіб: 197 цивільні особи, 14 військовослужбовці.

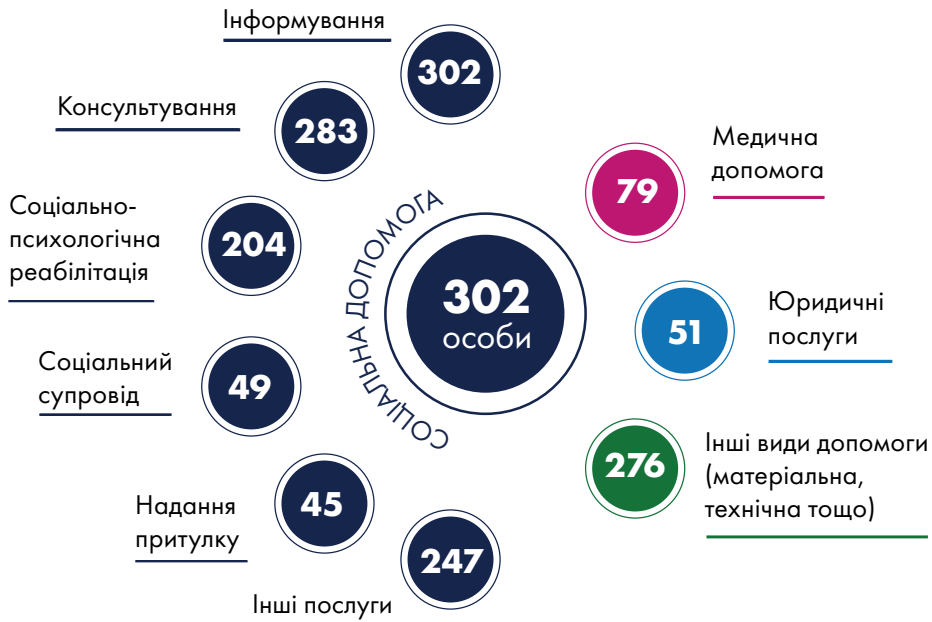

Внутрішньо переміщені особи – **71** особа.

Особи з інвалідністю – **4** особи.

НАДАННЯ ДОПОМОГИ

ДІЇ УКРАЇНИ

Зважаючи на досвід Балканських країн, для запобігання та ефективного реагування на СНПК, Україна вже робить кроки, а саме:

- затвердила Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року;
- у травні 2022 року підписана Рамкова програма співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству;
- 20 червня 2022 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція);
- у вересні 2022 року ухвалено План реалізації Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії СНПК, підготовлений спільно фахівцями із міністерств, агенцій ООН, громадських організацій, правоохоронних органів;
- прийнято у першому читанні Закон України «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» (реєстр. № 10132) від 09 жовтня 2023 року передбачає законодавче закріплення визначень низки понять, зокрема «сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією Російської Фе-

дерації проти України», «Єдиного державного реєстру осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України».

Законом визначаються основні принципи захисту прав постраждалих осіб і членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, а також реалізації права та надання невідкладних проміжних репарацій. Визначається порядок обліку інформації про таких осіб та захист їхніх персональних даних, зокрема інформації про особисте та сімейне життя. З метою фіксації завданої шкоди, персональні дані та інформація про постраждалих осіб та членів сім'ї загиблої (померлої) постраждалої особи вноситимуться до Державного реєстру осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, який створюватиметься на підставі окремого закону.

Пропонується створити Комісію з розгляду питань, пов'язаних з визнанням осіб постраждалими, організація, координація та забезпечення роботи якої покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики (Міністерство соціальної політики України).

Також проектом визначаються повноваження Комісії, порядок її діяльності та порядок прийняття рішень про визнання особи постраждалою або членом сім'ї загиблої (померлої) такої особи. Пропонується створити Фонд виплати невідкладних компенсацій осо-

бам, постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією рф проти України (Фонд).

Джерелами наповнення Фонду пропонується визначити: 1) кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів; 2) міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога; 3) кошти отримані в порядку зворотної вимоги (регресу) до заподіювача шкоди, репарації чи інші стягнення з російської федерації; 4) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Визначення порядку призначення і виплати невідкладної компенсації та підвищеної невідкладної компенсації постраждалим особам пропонується віднести до компетенції Кабінету Міністрів України.

Офісом Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Урядовим уповноваженим з питань гендерної політики та Глобальним фондом тих, хто пережили насильство було розроблено і запроваджено Пілотний проект із надання невідкладних репарацій постраждалим від сексуального насильства (СНПК), пов'язаного з агресією рф проти України.

Невідкладні проміжні репарації це засіб правового захисту, який має на меті негайно задовольнити найгостріші потреби постраждалих, щоб уникнути непоправної шкоди або не допустити її посилення. Доступ до невідкладних проміжних репарацій, не позбавляє постраждалих права на повноцінні та ефективні репарації. Проміжні та повноцінні репарації спрямовані на подолання пережитої травми постраждалими особами. Форми

репарацій — компенсація, реабілітація, сатисфакція (здійснення важливих символічних кроків, які допомагають постраждалим відчувати, що їхні права визнані та/або відновлені), реституція (наприклад, поновлення на роботі) та гарантії неповторення. Адміністративні програми репарацій, є єдиним ефективним засобом відшкодування у випадках масових, серйозних порушень прав людини.

В Україні діє спеціальна комісія, яка займається питаннями ідентифікації постраждалих осіб у рамках Пілотного проекту. Ця Комісія з питань ідентифікації функціонує під керівництвом Міністерства соціальної політики України.

Комісія відповідає за розгляд заяв та документів, які подаються постраждалими особами, і проводить оцінку наданих доказів, щоб підтвердити їхній статус. Після підтвердження статусу постраждалої особи Комісія приймає рішення щодо надання проміжних репарацій. Її діяльність є важливою частиною механізму реалізації репараційних виплат і забезпечення підтримки для осіб, які стали жертвами сексуального насильства в умовах конфлікту.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. Розробити чітку політику щодо того, як, коли і чому визначати пріоритетність кримінального переслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.
2. Судам і трибуналам необхідно своєчасно виявляти і реагувати на політичний, технічний або фінансовий тиск щодо судового провадження справ СНПК.
3. Усунути складнощі, пов'язані із використанням прокурорських дискреційних повноважень при розслідуванні справ пов'язаних з СНПК.
4. Розробити стратегії та політику на початку будь-якого розслідування, а також у донесенні їх до всіх суб'єктів, що беруть участь у розслідуванні.
5. Запровадити постійний внутрішній перегляд і моніторинг стану імплементації розроблених стратегій розслідування.
6. Інституціоналізувати гендерну політику у роботі прокуратури, судів.
7. Внести зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо виокремлення злочинів СНПК як міжнародних злочинів та покарання за них.
8. Створити список індикаторів щодо правильної кваліфікації СНПК, як злочину проти людяності, геноциду, воєнного злочину.
9. Використовувати систему кодування для визначення постраждалих від СНПК у всіх державних реєстрах.
10. Проводити широку інформаційну політику серед командирів, військових, політичних лідерів, громадських діячів та громадянського суспільства щодо запобігання сексуальному насильству.
11. Посилити сектор безпеки і оборони з попередження сексуальному насильству в умовах війни.
12. Розділити кримінальний і адміністративний процеси визнання потерпілих від СНПК.
13. Ввести у національне законодавство (зокрема кримінальне) норми міжнародного гуманітарного права та відповідальність за їх порушення.

Проблема, на яку необхідно звернути особливу увагу, пов'язана зі зменшенням або скасуванням звинувачень у сексуальному насильстві під час реалізації прокурорської політики щодо переслідування за СНПК. Такі рішення ухвалювалися Офісом прокурора МКТЮ на кількох етапах, наприклад, при кваліфікації сексуального насильства в рамках «парасолькових звинувачень», при скасуванні звинувачень на вимогу палати та при знятті звинувачень у сексуальному насильстві при визнанні вини. Усвідомлення ризиків і завчасна розробка стратегій сприяють більш репрезентативному та адекватному переслідуванню цих злочинів.

14. Забезпечити захист персональних даних постраждалих від СНПК через гарантування повної конфіденційності інформації, отримання поінформованої згоди постраждалих від СНПК, з урахуванням їхніх прав та відмови від надання інформації, з дотриманням поваги до прав людини і недискримінації.
15. У наданні судової та позасудової допомоги, розслідуванні дотримуватись принципу «не нашкодь».
16. Розробити національну програму для напрацювання державної політики та репараційних механізмів для постраждалих від СНПК.
17. Запровадити адекватний, ефективний та швидкий механізм адміністративної (позасудової) процедури надання невідкладних проміжних репарацій постраждалим від СНПК: жінкам, чоловікам, хлопчикам, дівчатам, особам з інвалідністю, військовополоненим, членам сімей загиблих (померлих) таких осіб, дітям, народженим від СНПК.
18. На законодавчому рівні якомога скоріше закріпити *«статус особи, постраждалої від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України»*.
19. Визначити статус *«дитини яка постраждала від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України»*.
20. Створити комплексний пакет допомоги, який дозволить постраждалим відновитися після травматичного досвіду та інтегруватися в суспільство (фінансова підтримка; медична допомога: лікування фізичних травм, психологічну підтримку; юридична допомога; соціальна реабілітація: допомога у відновленні соціальних зв'язків, працевлаштування).
21. Запровадити цілісну систему адміністративної процедури, яка має охоплювати правоохоронні органи, органи охорони здоров'я, соціальні служби та економічну підтримку. Всі вони повинні мати алгоритми переспрямування потерпілих одна до одної залежно від потреб самих постраждалих. Між цими структурами також повинна бути робоча система обміну інформацією, отриманою від потерпілих, щоб не спричиняти ретравматизації.
22. Визначити або створити орган серед відповідних галузевих міністерств, місцевих органів для надання та координації комплексної допомоги постраждалим від СНПК.
23. Використовувати підхід «єдиного вікна» для надання комплексної допомоги постраждалим від СНПК.
24. Запровадити компенсацію транспортних витрат для реалізації своїх прав постраждалим від СНПК.

Постраждалі від СНПК не повинні бути стигматизовані суспільством і державою, чекати на репарації і на відновлення справедливості роками!

Список джерел

1. Директивна записка Генерального секретаря ООН «Надання відшкодування потерпілим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом» URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Press/GuidanceNoteReparationsJune-2014.pdf>.
2. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
3. Закон про права осіб, які постраждали від сексуального насильства під час збройної агресії проти Республіки Хорватія у Вітчизняній війні. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Law-on-the-Rights-of-Victims-of-Sexual-Violence-during-the-Armed-Aggression-against-the-Republic-of-Croatia-in-the-Homeland-War.pdf>
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%0BA/96-%E0%B2%E1%080>.
5. Конвенція про захист прав і свобод людини і громадянина від 1950 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії. (б. д.). У цифрах. Міжнародний залишковий механізм Організації Об'єднаних Націй для кримінальних трибуналів. URL: <https://www.icty.org/en/features/crimes-sexual-violence/in-numbers>
7. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/!544-2020-%D1%80#-Text>
8. Пілотний проект з надання Невідкладних Проміжних Репарацій постраждалим від СНПК в Україні. URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/UIR%20Pilot%20project%20presentation%20%2002.05.2024%20%20.pdf>
9. Римський Статут Міжнародного Суду 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n30
10. Процедури отримання статусу постраждалої особи від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом: досвід Боснії і Герцеговини. URL: <https://jurfem.com.ua/protsedura-otrymannya-statusu-bih/>
11. Процедури отримання статусу постраждалої особи від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом: досвід Хорватії і Сербії. URL: <https://jurfem.com.ua/status-postrazhdaloi-vid-snpk-khorvatiya-serbiya/>

12. Сексуальне насильство в умовах конфлікту (СНПК). URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti>
13. Фабіан Сальвіолі. Спеціальний доповідач з питань сприяння істині, справедливості, відшкодуванню та гарантіям неповторення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/truth/statements/2022-12-02/20121202-eom-statement-serbia-kosovo-sr-truth.pdf>
14. Федерація Боснія і Герцеговина. Закон про основи соціального захисту, захисту цивільних жертв війни та захисту сімей з дітьми. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1999/en/77110>
15. Фонд доктора Деніса Муквеге повертає постраждалим від СНПК довіру до людей та до життя. URL: <https://uwf.org.ua/fond-doktora-denisa-mukvege-povertaye-postrazhdalym-vid-snpk-doviru-do-lyudej-ta-do-zhyttya/>
16. Bluen K. Globalizing Justice, Homogenizing Sexual Violence: The Legacy of the ICTY and ICTR in terms of Sexual Violence. *AJIL Unbound* (2016), No. 110, P. 214-219.
17. Combating Impunity for Conflict-Related Sexual Violence in Bosnia and Herzegovina: Progress and Challenges. An analysis of criminal proceedings before the courts of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Republika Srpska and Brcko District BiH between 2004 and 2014. June 2015. p. 57. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/171906.pdf>
18. Labenski Sh. The Right to Reparations for Sexual and Gender-Based Violence. 2020. p. 32. URL: https://eprints.lse.ac.uk/110307/1/Labenski_the_right_to_reparations_published.pdf
19. Law No. 04/L-172, Law on Amending and Supplementing the Law No. 04/L-054 On the Status and the Rights of the Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and Their Families. URL: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=9436>
20. Ntaganda case: ICC Trial Chamber VI orders reparations for victims / International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1572>
21. Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY/Edited by Baron Serge Brammertz, Michelle Jarvis. - Oxford, 2016.
22. Матеріали науково-практичної конференції. Порівняльно-правовий досвід реагування та протидії випадкам СНПК: досвід Балкан і України (12 жовтня 2023 року, м. Київ). К.: КНУ імені Тараса Шевченка, НН ІМВ, Український аналітично-освітній центр європейського та порівняльного права, 2023. 43 с.

Редакційна колегія:

Ольга СТЕФАНІШИНА, Віцепрем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України - Міністерка юстиції України

Василь ЛУЦИК, к. ю. н., доцент, Голова Національної соціальної сервісної служби України

Ольга ШПАКОВИЧ, д.ю.н., професорка кафедри порівняльного і європейського права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, наукова експертка ГО «UA Experts»

Лілія НЕВАРА, к.ю.н., доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету, наукова експертка ГО «UA Experts»

Ірина НІЖИНСЬКА, к.ю.н., доцентка, Командир слідчої групи міжнародної поліції ООН у справах проти торгівлі людьми у Боснії та Герцеговині (2000-2002), учасниця бойових дій

Євгенія ЛУК'ЯНЧЕНКО, аспірантка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сергій НІЖИНСЬКИЙ, к.ю.н, голова ГО «UA Experts»

Сніжана КУЩ, головна національна координаторка проекту «Response and Prevention», ГО «UA Experts»

Оксана НЕЧИТАЙЛО, національна координаторка ГО «UA Experts»

Дмитро НІКОЛАЄВ, експерт ГО «UA Experts»

Експертний супровід:

Тамара КОРТУКОВА, докторка філософії з міжнародного права, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

Ольга ПОЄДИНОК, к.ю.н., доцентка кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Альбіна БАСИСТА, к.ю.н, доцентка кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дизайн та верстка:

Юлія НІЖИНСЬКА, головна дизайнерка

Юлія УРСУЛ, дизайнерка

Редакція:

Громадська організація «UA Experts»

Адреса редакції: 03037, м. Київ, пр-т Валерія Лобановського, буд. 4а, оф. 45, тел.: +380667603131

Адреса для листування: info@ua-experts.org

Тираж: 500 примірників

Друк: ТОВ «Вістка», м.Київ, вул. Миколи Василенка, 1, тел.: +380677090225.

